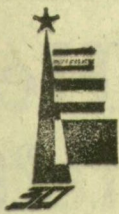

Osztályharcos munkásság

A szocialista munkásmozgalom Szegeden — az ipari fejlődés megindulásával együtt a kiegyezés utáni évtizedekben bontakozott ki. Az 1870-es évek közepén létrejöttek az első önszervező egyesületek. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt megalakulása nagy hatással volt itt is. 1890. május elsejét még csak a nyomdászok ünnepelték, de a 90-es évek első felében létrejöttek a különböző szak-egyletek, ahol már szocialista szellemű nevelés és agitáció folyt.

Szeged az 1890-es évektől az egész Dél-Alföld szocialista mozgalmának egyik központja lett. A korai szocialista mozgalom számos kiemelkedő vezetőt nevelt, mint Heckermann István, Gyüre Rudolf, Héger Mihály, Abraham Mátys és sokan mások.

Az első világháború kirobbanása után — főként a háborús rendszabályok és a behívások miatt — megtorpant az addig szépen fejlődő munkásmozgalom. Az elégedetlen munkások száma gyorsan növekedett, és a munkásszervezetekbe való áramlás Szegeden különösen szembetűnő. A szociáldemokrata párt taglétszáma az 1912-es 1400-ról 1917 végére már 6 ezerre nőtt.

Szegeden az ország legjelentősebb vidéki szociáldemokrata pártszervezete működött, holott, közismert, hogy a város ipara fejletlen volt. 1917—18-ban a tömegbázisra támaszkodó párt már politikai tényezővé vált a városban. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatását is tükrözte az 1918 januári általános politikai sztrájk, amelyben 12 ezer szegedi munkás vett részt. 1918. május elsejét munkabeszüntetéssel és nagy politikai demonstrációval ünnepelték meg az újszegedi népligetben. A júniusi általános politikai sztrájk szintén kiterjedt az egész városra, és megmutatta a munkásság forradalmi harcéliségét is.

1918. október 31-én, a budapesti forradalmi események hírére, Szegeden tüntetéssorozat kezdődött, és a délutáni tömeggyűlésen már 30 ezer ember ünnepelte a forradalom győzelmét. A Kommunista Magyarországi Pártja létrejötté után Szegeden is szerveződött a forradalmi baloldal, és még 1918 december végén létrejött a KMP szegedi szervezete.

A szegedi kommunisták rövid idő alatt nagy befolyásra tettek szert különböző szakszervezeti csoportokban (festők, famunkások, cipészek szakszervezetében) és főként a katonaság körében.

A munkások harca utcai tüntésekben is megnyilvánult: március 9-én a munkanélküliek, 10-én a katonatömegek tüntettek. 1919. március 11-én általános sztrájkot és népgyűlést tartottak a Klauzál téren.

A pártnak már közvetlen fegyveres ereje, felfegyverzett munkásalakulatai is voltak. Erre támaszkodva 1919. március 14—15-én kísérletet tett a helvi munkásság a hatalom átvételére, amely

azonban nem járhatott eredményre.

A Magyar Tanácsköztársaság kikiáltását, a két munkáspárt egyesülését kitörő lelkesedéssel fogadta a város proletariátusa. A Forradalmi Kormányzó Tanács kinevezésének híre március 21-én elterjedt a városban. Udvardi János, a KMP szegedi szervezetének titkára már az új munkáshatalom teljhatalmú megbízottjaként tért vissza Budapestről. Március 22-én délelőtt a helyi kommunista pártszervezet beleolvadt a szociáldemokrata pártba, megalakult a város irányítását kézben tartó forradalmi intéző bizottság és a háromtagú direktórium, amelynek tagjai Czibula Antal, Udvardi János és Wallisch Kálmán lettek. A város munkássága a vezetést mindegyik vértelenül vette át, és direktóriumok létrehozásával biztosította a munkásság hatalmát, a tanácskormány rendeleteinek végrehajtását. Szegedi kommunisták közreműködtek Hódmezővásárhelyen és Szentesen is forradalmi szervek létrehozásában.

Szegeden a munkáshatalom mindössze öt napig állott fenn, mégis jelentős fejezete ez a város történetének. A helyi direktórium intézkedések sorozatával biztosította a proletariátus diktatúráját, és próbálta enyhíteni a hosszú háborúban elgyötört tömegek szegénységét és nyomorát. Már március 22-én megkezdte a Vörös Hadsereg szervezését, a munkások felfegyverzését, majd Andorka Sándor és Gladics Gyula irányításával különleges munkásszázadot állítottak fel a proletárhatalom ellenségeivel szemben, és amelynek sajátos agitációs feladata is volt.

Intézkedéseket hoztak a szociális helyzet javítására. A lakásnyomorúság enyhítésére külön bizottságot hoztak létre. Különösen jelentősek voltak a közoktatás és a szocialista szellemű nevelést célzó intézkedések. Ennek érdekében március 22-én új lapot adtak ki, *Szegedi Vörös Újság*, majd *A Proletár* címmel. Országosan is kezdeményező erejű volt, hogy a helyi közoktatást átszervezték a kulturális elmara-dottság leküzdése céljából; majd a vallásoktatást eltörölték. Csókási Etelka tanítónő tanmenetet készített „Szocialista erkölcs-tan” tanításához.

A feladatok megvalósítására azonban már nem volt idő és lehetőség. A francia antant intervenciói csapatok 1919. március 26-án a direktóriumot elűzték, amely kénytelen volt Szatmárra visszavonulni. Helvére a Szegedi Munkástanács másik direktóriumot nevezett ugyan ki, de ez már csak formális tevékenységet folytathatott, ezt is csupán néhány hétig. Szeged irányítója ettől kezdve a francia városkormányzó volt, és a franciák fokozatosan átadták a hatalmat a helvi burzsoá erőeknek. Szeged átmenetileg ellenforradalmi központtá vált.

Szeged készült a felszabadulásra. Jóllehet a munkásság vezetőit a német megszállás után rögvest elhurcolták, az itthon maradtak felvilágosító szava erősebben hatott, mint a hivatalos rendeletek és fölhívások parancsai. 1944. október 8-án a hatóság plakátokon szólította fel a lakosságot a város elhagyására, de jobbára csak az urak csomagoltak, összekapkodva értékeiket és a város vagyonából elmozdíthatót. Ezen a délutánon elment az utolsó vonat.

A visszamaradt fasiszták különös megbízatással tartottak ki még egy napig: október 9-én este felrobbantották a hidakat. A Tiszába roskadt a közúti híd és a bombázásoktól már megrongálódott vasúti híd maradáka is. Aztán ők is elosontak. Várakozásteli, izgatott csönd szakadt a városra. De ebben a csöndben már kezdett föl pattanni az új élet burka: október 10-én kommunisták tanácskoztak a rend helyreállításának feladatairól, az élet megindításának folyamatáról, a kommunista párt legális szervezetének megalakulásáról. Tombác Imre, id. Komócsin Mihály, Komócsin Antal, Csúri József, Gombkötő Péter és mások, akik tudatosan készültek az új történelmi szituációra.

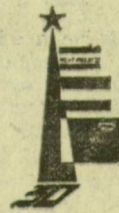
De nemcsak kommunisták, kiábrándult polgárok, városukat féltő köztisztviselők is megmértek az idő szavát, s az egykori jegyzőkönyv tanúsága szerint a városháza légópincéjében október 10-én délután értekezleten döntöttek a város „polgári feladásáról”.

„A város ekkor már a közvetlen közelben felfelé lövő orosz haderő tüzérégi tüze alatt állott, a víz és villany szolgáltatás megszünt, és attól kellett tartani, hogy a várost rommá lövetik, annak ellenére, hogy a városban védő csapatok már nincsenek. Ennek megakadályozása, valamint annak érdekében, hogy a város lakosságának élete és vagyona megkíméltesse, szükségesnek mutatkozott az orosz katonai parancsnokság megkeresése az iránt, hogy a felesleges vérontástól és a város további lövetésétől tekintsen el...” — olvashatjuk a jegyzőkönyvben. Az erről szóló írást Bohó András mérnök kézbesítette a szovjet csapatoknak, még aznap este, valahol az alsóvárosi temető táján, a Petőfi Sándor sugárút végén, s a parancsnok azonnali beszüntette a tüzet, a csapatoknak elrendelte az előnyomulást, így Szeged október 11-én szabadságra ébredt.

A Szegedet elfoglaló hadművelet mindössze 24 óráig tartott, s megközelítően sem okozott olyan károkat, mint a megelőző bombázások vagy a fasiszta pusztítás. A légítámadások során 120 lakóház semmisült meg és 685 megsérült, a fasiszta rombolás számláján pedig ott van a két híd elpusztítása, a vasúti berendezések felrobbantása, a mozdonyok és a vagonok elhurcolása, az üzletek kifosztása, a termények jó részének elszállítása és a jószágállomány felének elhajítása. Minden intézmény vagyonát magukkal „menekítették”, s amit ijedtségben nem tudtak elhurcolni, azt megsemmisítették vagy a Tiszába süllyesztették.

A felszabadulás első napján egycsapásra föloldódott a félelem és az idegesség a közvélemény-

Szeged nagy napjai

ben. Október 11-én délelben már hatalmas tömeg sereglett össze a Széchenyi téren — kit a hála érzése szólított az utcára, kit a kíváncsiság —, s az emberek megnyugodva látták, hogy két zászló leng a városháza tornyán: a szovjetek vörös zászlaja és a magyar nemzeti lobogó.

Egy hét sem kellett ahhoz, hogy a kommunisták szervezett rendbe sorakoztassák erőiket. Október 18-án már városi nagygyűlést szerveztek a színházban a szabad szakszervezetekkel közösen, melyen ott volt a KMP küldöttség Vas Zoltán is. S ezen a szegedi nagygyűlésen a fasiszmus elleni nemzeti egység meghirdetése volt a legfőbb mondanivaló: „Felhívunk minden pártot, társadalmi intézményt, az egyházat, hogy fogjunk össze, ha új Magyarországot akarunk építeni!”

Másnap — október 19-én — Réval József, a Központi Bizottság tagja beszélt a Magyar Kommunista Párt szegedi szervezetének taggyűlésén: „A magyar nemzet vezető pártjává kell küzdőnk magunkat. Ki kell törni ezekből a keretektől, amelyekbe bezártak bennünket! Meg kell mutatnunk, hogy nem vagyunk egy kis illegális csoport, hanem egy nagy párt!... Vállalni fogjuk a reánk eső részt a magyar jövő újjáépítésében, ehhez azonban az kell, hogy a magyar demokrácia kivívásának feladatát megoldjuk.”

A határozat, amelyet ezen a taggyűlésen elfogadtak, történelmi éleslátásról és történelmi hivatástudatról vall:

1. A taggyűlés teljes mértékben magáévá teszi a párt központi vezetősége által előterjesztett akcióprogramot.

2. Haladéktalanul meg kell indítani a kérelmetlen harcot a nyilas banditák ellen, és utasítjuk a városi tanácsban, a rendőrségben, a polgárőrségben működő kommunistákat, hogy teljes erejüket vessék latba annak érdekében, hogy a városi hatóságok a nyilasok elleni harcot teljes erővel folytassák.

3. A szegedi kommunisták kötelessége minden erejükkel oda-hatni, hogy a többi demokratikus, németellenes pártok részvételével megalakuljon a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front szegedi bizottsága.

4. A szegedi kommunisták a párt központi vezetősége által előterjesztett akcióprogram értelmében teljes erővel fognak harcolni a független, demokratikus, népi Magyarország megvalósításáért.

Hogy Szeged lakossága milyen gyorsan megtalálta dolgát és küldetését az új viszonyok között, s közöttük is milyen tudatos aktivitással léptek föl a kommunisták, arra hadd idézzünk meg egy jegyzőkönyvet, amely a kommunista párt ifjúsági szervezetének 1944. október 20-i üléséről szól. Komócsin Zoltán foglalta össze a legsürgősebb tennivalókat: „Most

SZEGED DOLGOZÓ IFJUSÁGA!

A MAGYAR KOMMUNISTA PART
október 21-én, vasárnap délelőtt
10 órakor

A SZÉCHENYI-MOZISBAN

IFJUSÁGI NAGYGYŰLÉST

Komócsin Zoltán Varga Sándor
Magos László

„Munkások! Parasztiak! Értelmiségiek!

Felhívás ifjúsági nagygyűlésre.

annak az ideje van, hogy a körülöttünk tornyosuló akadályokat legyűrve, célkitűzéseinket a megoldás felé vigyük... Mi egyenhangyan, akik évek óta dolgozunk a szervezet keretein belül, egy programot dolgoztunk ki, amelyet itt előterjesztünk... — és olvastat a munkatervet, amely szerint a régi rend romjain egy új, egészségesebb, anyagi és erkölcsi szempontból egyaránt magasabbrendű társadalmi formát kell építeni.

Október 13-án érdekes, a mai olvasónak sokat mondó és a kor hangulatát sok mindenben megőrző polgármesteri rendeletet hirdettek ki Szegeden. „Az összes üzletek, üzemek, gyárak, közúti villamosvasút, műhelyek, vendéglők, éttermek működésüket azonnal megkezdni tartoznak. Ezek zavartalan működését a katonai parancsnokság biztosítja. Az árakra nézve az 1944. október 10-iki állapot az irányadó. A város egész területén fizetési eszközként a szovjet pénzt is el kell fogadni. Egy szovjet rubel értéke 10 pengő. Minden vendéglő, kifizetés, tejesarnok, étkezde tartozik az átlagos napi szükségleten felül 20 adagig többet készíteni, és azokat az orosz katonaság részére fenntartani. Az adagok csak az orosz katonai parancsnokság utalványára szolgáltathatók ki, és az utalványok minden hó 5, 10, 15, 20, 25 és 30 napján kifizetés végett a város katonai parancsnokságán nyújtandók be.”

Egy napra rá Butenko városparancsnok is plakátot ragasztott a szegedi utcákra. Ezeket pedig egybekötötték ezt olvashatta a lakosság: „Kijelentem, hogy a magyarok polgárjogát, birtok- és tulajdonjogát meg fogom védeni!”

Jellemző a szovjet csapatok magatartására egy másik korabeli nyomtatvány is, amelyen Szeged polgármestere a következő felhívást tette közzé: „Az orosz katonai parancsnokság felhívása-

(Folytatás a 8. oldalon.)

Hajtovics szovjet városparancsnok Rajk Lászlóval, dr. Hamvas Endre megyéspüspökkel és Dénes Leó polgármesterrel egy nagygyűlés alkalmából.

Megbeszélés a városházán. Bal oldalon Szirmai István áll, az első sorban Komócsin Illés, Ortutay Gyula, dr. Tildy Zoltán és Balogh István.